

מסע תגלת פלאסר השלישי לא"י בשנת 732

מאת ב. מייזלר

מסעו האחרון של תגלת פלאסר השלישי לא"י בסוף ימי פקח בן רמליהו (732 לפני ספה"נ¹) מתואר בתנ"ך כאסון הכבד ביותר שקרה למלכות ישראל לפני חרבן שמרון (בראשית שנת 721²). במלכים ב' ט"ו, כ"ט מסופר שתגלת פלאסר עלה על הארץ „ויקח את עיון ואת אבל בית מעכה ואת ינוח ואת קדש ואת חצור ואת הגלעד ואת הגלילה ואת כל ארץ נפתלי ויגלם אשורה“. מדהי"א ה', ו', וכו' נודע לנו נוסף לזה, שמלך אשור הגלה לארם נהרים את בני ראובן, גד וחצי שבט מנשה.

לפי המקורות הללו התפרצו איפוא צבאות אשור לגבולות ישראל ויחריבו מספר ערים בגליל ובגלעד ויגלו את יושביהן אשורה, אבל לא נזכר בהם, כי ארץ שמרון בגבולותיה המצומצמים (ז.א. נחלות אפרים ומנשה) סבלה הפעם מידו הקשה של מלך אשור. חוץ מארץ גלעד מונה המקור במלכים ב' רק ערים בגליל.

כתבות תגלת פלאסר השלישי לא בלבד שהן מאשרות את המקורות התנ"כיים אלא גם מוסיפות פרטים מענינים על כבושיו בא"י. המקור החשוב ביותר נמצא ברשימות תגלת פלאסר (Ann. 227 ff.). שם נאמר: „אחרי שמנתי במסעי הקודמים את כל ערי ארץ בית עמרי בין ערי מלכותי... הגליתי והעמדתי את שמרון לבדה [ואת פקח?] מלכם הורידו³... כמו סערה... 655 (?) שבויים מ... גבול ארץ בית עמרי... שבויים מהעיר ... בַּרְהָ, 625 שבויים מהעיר פֶּ... שבויים מהעיר חנתון, 650 שבויים מהעיר קַנָּה⁴ ... 400 שבויים מהעיר ... אַטְבָּתָה, 650 שבויים מהעיר אָרו... אנשים עם רכושם לקחתי שלל ... את העיר אַרְוִמָה, את העיר מְרום...“⁵

(1) עיין למטה, ע' 6.

(2) Lewy, Chronol. d. Könige v. Israel u. Juda (1927), 14-15; Bergich, עיין:

Chron. d. Könige v. Israel u. Juda (1929), 98

(3) השוה כתבות קטנות I, ש. 15 ואילך.

(4) עוד רוטט קרא את השם נכון, בעוד שאצל אַבְלִינג ואח' חסר הסימן השני — na.

(5) Ann.227-37=Rost, Die Keilschrifttexte Tiglatpilesers III (1893)

I, 38; Gressmann — Ebeling, Altorient. Texte zum AT², 347; Luckenbill, Ancient Records of Assyria and Babylonia (1927) I, § 779 (p. 279 f.).

302.06
Is 75
1-81-3
2
1933-41

בכתובת הזאת מביא תגלת פלאסר רשימת המקומות, שלכד בארץ בית עמרי, היא ארץ ישראל, בשנת 732, ואת מספר האנשים שהגלה מהן אשורה. התעודה לא נשתמרה במצב טוב ויש להצטער, שלקתה ביחוד רשימת הערים. לדאבונו גם התעודות המקבילות אינן מאפשרות רסטורציה שלמה של המקור החשוב הזה לדברי ימי מלכות ישראל.

רק ארבעה שמות ערים נשתמרו יפה בתעודתנו, בעוד שיתר השמות צריכות השלמה.

העיר חנתון הנזכרת בכתובת ידועה לנו ממקורות התנ"ך ומחוץ לתנ"ך. בפעם הראשונה עולה זכרה במכתבי אל-עמרנה. בורפוריש מלך בבל מודיע במכתבו אל פרעה אמנחתף, כי אנשי עכו התנפלו בעיר חנתון על ארחת הסוחר הבבלי אחוטב, שדדוה והרגו את אחוטב ואת מלויו (מס. 8, ש. 13 ואילך). מהמכתב הזה ומהמכתב מס. 247, ש. 32, נראה, שחנתון היתה שייכת בראשית המאה הי"ד לפני ספח"נ למלך עכו. בספר יהושע נזכרת חנתון כעיר בגבולו הצפוני של זבולן, בקרבת גי יפתח-אל (יהושע י"ט, י"ד). לפי הדעה המקובלת חנתון היא דִיר חָנָא⁶, בעוד שאלט מזהה את העיר עם תל אל-בַּדִינִיָה⁷. בכל אופן מקומה בגליל המערבי, בקו המסלה הגדולה שעברה ממצרים דרך א"י לגדות נהר פרת.

יחד עם חנתון נזכרות בכתובת תגלת פלאסר עוד חמש ערים, והן:

Ir-ru...-1 ...at-bi-te, Qa-na, Ku... , ...ba-ra-a

Qa-na היא, בלי ספק, כפר קָנָה של המקורות העבריים⁸ ו-Kana של הברית החדשה ושל יוסף בן מתתיהו (חייו 16). היום חרבת קָנָא בקצהו הצפוני של בקעת בית נטופה⁹. זהו תל קטן, 60 x 160 מטר, שהיה מיושב החל מתקופת הברזל ואולי עוד בתקופת הברונזה¹⁰. את at-bi-te השלים פּוֹרֶר¹¹ ל-

6 עיין: Claus, ZDPV 1907, 30; Dalman, Orte u. Wege Jesu³, 113, 209

7 עיין: Maisler, Untersuch. Alt, Palästina-Jahrbuch 1925, 63f., וכמו כן

zur alten Gesch. Syriens u. Pal. I, 56

בתל אל-בַּדִינִיָה מצא אולברייט קרמיקה מתקופות הברונזה התיכונה והמאוחרת ומתקופת הברזל הקדומה, ורק שרידים מעטים מתקופות יותר מאוחרות. זה מתאים לחנתון. עיין: Albright,

Bull. of the Amer. Sch. of Or. Res. No. 11 (1923), 11

8 המקום נזכר בברייתא של כ"ד משמרות ובתלמוד הירושלמי. עיין: Klein, Beiträge

zur Geogr. u. Gesch. Galilaeas, 56ff.; Pal.—Stud. IV (1928), 49

Dalman, Orte u. Wege³, 108ff. 9

10 העיר קנָה, הנזכרת במכתבי אל-עמרנה וברשימת תחומט השלישי, היא—כפי שהוכחתי

ב-JPOS 1929, 84ff. — קנת בעבר הירדן ולא קנה בגליל.

11 E. Forrer, Die Provinzeinteilung des Assyrischen Reiches (1921), 61

Lotapata של יוסף בן מתתיהו, הנזכרת בתלמוד בצורות שונות. כגון יטבת, יודפת, וכו' (12). הצורה הקדומה והמקורית היא, כפי שהוכיח קליין (13), יִטְבַּת, המזכירה לנו את שמות המקומות יִטְבָּה (מל' ב' כ"א, י"ט) ויִטְבַּתָּה (דברים י' ז'). תעודתנו מאשרת את ההנחה הזאת. היום נמצאת במקום חרבת ג'ֶפֶת צפונית לבקעת בית נטופה, במרחק של 3 קילומטרים מחרבת קנה.

העיר הראשונה, הנזכרת בתעודתנו, היא ba-ra-a... בתחילה חסר סמן אחד. אני משער שהיא העיר [Ak-]ba-ra-a, היא עֲכַבְרָה דרומית לצפת, הנזכרת לעתים קרובות אצל יוסף בן מתתיהו, בתלמוד ובמקומות עבריים מאוחרים (14). במקום Ir-ru... קורא פֶּרֶר [Sa(!)-ru[-na]. אבל אין מקום להנחה, כי בכתובת נפלה טעות. לדעתי יש לקרוא Ir-ru[-na], היא יִרְאוֹן, הנזכרת ביהושע י"ט, ל"ה, היום יְרוֹן צפונה לגוש חלב. שברי כלי חרס רבים, שנמצאו על שטח החרבה, שייכים לתקופת הברזל הקדומה א' וב'. המקום היה איפוא מיושב בימי מלכי ישראל (15).

רק בדרך השערה אני מציע לקרוא את שם העיר Ku[-ka-ba]—Ku... היא פֶּכְכָּה, הנזכרת בפסיקתא י' ס"ז וכמו כן אצל אוסביוס, היום פֶּכְכָּב מערבית ליטבת (16).

בסוף הרשימה נזכרות עוד שתי ערים: אַרוֹמָה וּמְרוֹם. שאר שמות הערים חסרים. מְרוֹם מתאימה, בלי ספק, לְמְרוֹם של ספר יהושע י"א, ה' וז' (תר' 70—Maron), היא מְרוֹן. הנהו מתאשר גם ע"י החקירה הארכיאולוגית בחרבות מרון. במורד הגבעה, בסביבת חרבת בית הכנסת, מצא אולברייט קרמיקה הלניסטית, רומאית וביזנטית, וכמו כן שברי חרס מתקופות הברונזה המאוחרת והברזל הקדומה. מְרוֹם=מרון היתה איפוא מיושבת בלי הפסק החל מתקופת הברונזה המאוחרת. "מי מְרוֹם" מזהה אולברייט עם הנחל הזורם ועובר לרגלי הגבעה, הנקרא בפי הערבים "וּדִי מִירוֹן" (17) דרך מרון עברה המסלה מבקעת בית

Schürer, Geschichte I⁴, 611, Anm. 37; Klein, Beiträge, 50; עיין: (12)

Dalman, *ibid.*, 112

Klein, Pal.—Stud. I, 3 (13)

Thomsen, *Loca Sancta* I, 20; Dalman, *ibid.*, 209; Klein, עיין: (14)

Enc. Jud. II, 2f.

Garstang, Joshua—Judges (1931), 102¹, 106f. עיין: (15)

(16) עיין: קליין, מאמרים שונים, Beiträge, 70⁴; 21, Pal.—Stud. I, 35, וכמו כן

Kundsinn, Topolog. Überliefer. im Johannes—Evang. (1925), 24

(17) עיין: Albright, Bull. of the Amer. Sch. No. 35 (1929), 8.

לדעת גְּרֶסְטַנג (Joshua—Judges, 395 f.) מְרוֹם מקומה בקרבת גִּבְל מְרוֹן מערבה לקדש

נפתלי. הדעה הזאת אינה מיוסדת כל עיקר.

נטופה לחצור (היום תל אל-קדח), ובה הלך, כפי הנראה, תגלת פלאסר בדרכו מסוריה לשרון ולשפלה.

אַרוּמָה מתאימה לדעת חוקרים אחדים לאַרוּמָה בסביבת שכם, הנזכרת בשופטים ט', מ"א. הסברא הזאת מוטעת, כי רשימתנו כוללת שמות ערים בגליל בלבד. אַרוּמָה היא, בלי ספק, אַרוּמָה (בבלי ערובין נ"א, ב') או רוּמָה, הנזכרת במקורות התלמודיים ואצל יוסף בן מתתיהו (מלחמות ג', 12,7), היום חרבת רוּמָה בקרבת חרבת קנה. (18)

לדעתי, כל הערים הנזכרות בכתובת תגלת פלאסר מקומן בגליל, ורובן בקו המסלות החשובות, שעברו מגדות נהר פרת ומסוריה דרך א"י הצפונית לחופי ים התיכון ולמצרים. חנתון, קנה, (יטבת, ארומה וכו' כבה) (?) – מקומן בסביבת בקעת בית נטופה, בגבולות זבולן ואשר, ויתר הערים – מרום, (י)ראון וע"כ(ברה) (?) – הן מקומות בארץ נפתלי.

מספרי האנשים, שהוגלו מהערים הללו אשורה, מראים, כי בתקופת המלכים ישב בגליל ישוב ישראלי צפוף. יש להביא בחשבון, כי רק הגברים ההולכים בשבי, נמנו בכתובת. אם נוסיף עליהם את הנשארים, את הנשים ואת הילדים, נקבל מספרים הגונים למדי. בפרט היה הישוב צפוף בסביבת בקעת בית נטופה, כי לכל הפחות ארבע ערים בסביבה הזאת, הנזכרות בתעודתנו, קרובות אחת לשניה קרבה גדולה.

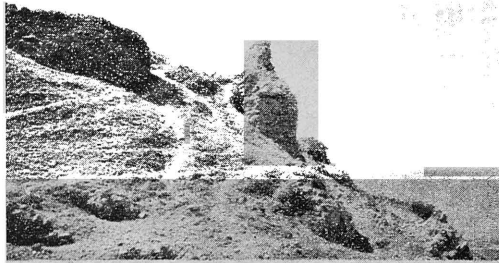
הנה רשימת הערים, הנזכרות בכתבת תגלת פלאסר, ומספרי שבוייהן, שהגלה אשורה.

שמות הערים הנזכרות בכתבת	שמות הערים לפי המקורות העבריים	מספר השבויים
א. [Ak]-ba-ra-a	עֲכָרָה (?)	?
ב. Ku[-ka-ba ?]	פּוֹכְבָה (?)	625
ג. Chi-na-tu-na	חַנְתוֹן	?
ד. Qa-na	קָנָה	650
ה. [Ia]-aṭ-bi-te	יְטַבַּת – lotapata	400
ו. Ir-ru[-na]	יְרָאוֹן	650
ז. A-ru-ma	אַרוּמָה – רוּמָה	—
ח. Ma-ru-um	מְרוֹם – מְרוֹן	—

אם נכונה דעתנו, כי כל הערים הנזכרות ברשימתנו הן ישובים בגליל, בעיקר, תחנות בקו הדרך מסוריה לשרון, הרי יש לנו מצד אחד מקור מקביל למלכים ב' ט"ו, כ"ט (רשימת ערי הגליל שכבש תגלת פלאסר) ומאידך גיסא

יובן לנו המשך תעודתנו, בה מתואר כבוש השפלה ע"י תגלת פלאסר. אחרי כבוש עבר הירדן הישראלי (ארץ גלעד) והגליל הלך תגלת פלאסר לשרון, ואחר ספח את כל שלשת הגלילות למלכותו. צבאות אשור לא חדרו הפעם לתוך הרי אפרים, וארץ ישראל בגבולותיה המצומצמים, בין עמק יזרעאל וארץ יהודה ובין השרון והירדן, הוסיפה להתקיים עד שנת 721.

על כבושי תגלת פלאסר בא"י בשנת 732 נודע לנו גם משתי כתבות אחרות. באחת מהן נאמר: "את העיר רִשְׁפוֹנָה, אשר על שפת הים העליון... את העיר גִּלְאָן? (19) ואת העיר אֶבְלָפָה, אשר בגבול ארץ בית עמרי ואת [ארץ נַפְת־20] לִי הרחבה כלה לגבול אשור ספחתי" (21).

חרבות עיר-הנמל רשפון (ארסוף)

רשפונה "אשר על שפת הים העליון" היא העיר אפולוניה – אַרְסוּף הידועה לנו ממקורות שומרונים בשם רעשפאן (=רִשְׁפוֹן) (22). לדעתי היה "רשפון" שמה הקדמון של העיר, אבל היו משתמשים גם בצורת אַרְשָׁף (מכאן אַרְסוּף).

(19) כך קרא עוד רוסט לפי השריד שנשאר מהסימן האחרון.

(20) ההשלמה לפי השערת הוגל.

(21) כתבות קטנות I, 7–5 (III Rawlinson 10 No. 2) — Rost, Keilschrift.

texte Tiglatpil. I, 78

(22) עיין: Adler, Une nouvelle Chronique Samaritaine, Rev. des études Juives 1903, 232

למקור הזה הסב את תשומת לבי י. בן-צבי.

בעוד ש-Apollonia אינו אלא תרגום מהשם המקורי רשפון—ארשף, הוא האל השמי רשף, שנמשל אצל היוונים לאפולון. רשפון היתה איפוא עיר-גבול של מלכות ישראל ושמשה לה נמל עד שנת 732 לפני ספה"נ²³) אשר בכתובת הזאת נזכרים מחוזות וערים בעבר הירדן, בגליל ובשרון²⁴), אשר ספח תגלת פלאסר לממלכת אשור. בהמשכה של הכתבת מסופר על כבושיו בשפלה הפלשתית ואחרי זה מדובר שוב על ארץ ישראל: „את ארץ בית עמרי, את כל אנשיו ביחד עם רכושם הולכתי אשורה. את פקח מלכם הורידו, והנה את הושע המלכתי עליהם” (ש. 15 ואילך).

בשתי הכתבות האמורות מתואר מסעו של תגלת פלאסר לסוריה ולא"י, שחל בסוף מלוכת פקח בן רמליהו, ז.א. בשנת 732 לפני ספה"נ²⁵). אחרי כבוש עבר הירדן הישראלי, הגליל והשרון מנה תגלת פלאסר שלשה פחות אשוריים באזורים האלה. על פחות תגלת פלאסר בגלילות א"י מדובר בלוח הקטן K2649, שרק שבר שרד ממנו²⁶). מרשימת המקומות בתחילת הכתובת הזאת נשאר רק השם „רשפונה אשר על שפת הים התחתון (1)”. הלאה—באותה השורה—מסופר על הפחות. שהשיב מלך אשור בא"י המערבית. בשורה שלאחריה נזכרת העיר גִּלְאָ[1] ובה מדובר גם על הפחה שהושיב שם תגלת פלאסר.

שלש הפחותות הן—לפי הדעה המקובלת—מגדו, דאר וגלעד²⁷).—על פחות מגדו נמנו, כנראה, כל הגליל, החלק המערבי של עמק יזרעאל ואולי גם עמק עכו. על קיומה של פחות מגדו נודע לנו משנת 679 לפני ספה"נ²⁸).—פחות דאר הקיפה את כל השרון עד לסביבות יפו וכללה גם את רשפון.—בפחות גלעד נכללו כל אזורי בני ישראל בעבר הירדן (השוה דהיי"א ה', כ"ו)²⁹).—בשנת 721 לפני ספה"נ נוספה על שלש הפחותות הללו פחות שמרון.

(23) עיין: Forrer, Provinzeinteilung, 60f. ומיילר, תרביץ, שנה ג' ספר ד', ע' 461—462.

(24) חוץ מ„גִּלְאָ[1]” = גלעד (אחרת (Jirku, ZDPV 1928, 249ff.), [ארץ נפתלי ורשפונה

נזכרת עוד עיר בגבול א"י בשם אַבְלָקָה (= אבל עכה ?), שאינה ידועה ממקורות אחרים.

(25) כה מניח גם בְּרִיָּדִיק, שם, ע' 99 ואילך.—אחרת קִטְסֵל, אַבְלִינְג ואח', שלפיהם חלו הכבושים הללו בשנת 733 לפני ספה"נ.

Rost, ibid. II, Pl. XXIV C (26

Forrer, Provinzeinteil., 59ff.; Albright, JPOS 1925, 44; Alt, עיין: (27

ZDPV 1929, 230ff.

Luckenbill, Ann. of Sennacherib (1924), 187 (VI, 84—5) (28

בצדק מניח א. פורר (Provinzeint., 60f.) כי גם בישיעיהו ח', כ"ג מדובר על

שלש הפחותות של תגלת פלאסר בא"י. ועיין: Alt, Pal.—Jahrb. 1925, 45f. ואת מאמרי ישראל ותוצאותיו הימה, שיתפרסם בקרוב.